

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ

Проведено аналіз діючих методик ймовірності банкрутства підприємств та запропоновано власну універсальну методику

Постановка проблеми. У період кризового стану в діяльності підприємства та банкрутства, що йому загрожує, важливу роль відведено економічному аналізу. Економічний аналіз потрібен на різних етапах скрутного фінансового становища підприємства. Так, наприклад, під час виявлення перших ознак кризового стану необхідно проводити економічний аналіз діяльності підприємства на можливість її припинення, під час провадження справи про банкрутство підприємства економічний аналіз доцільно проводити для визначення доцільності застосування відновлювальних процедур. Окрему увагу приділимо значенню економічного аналізу, а саме перед визнанням боржника банкрутом, який здійснюється на підставі даних бухгалтерського обліку. За допомогою аналізу будь-яке підприємство може визначитися чи прямує воно до банкрутства чи ні. Це пояснюється значним впливом результатів аналізу на ступінь, глибину та тривалість перетворень.

Для того, щоб правильно оцінити стан господарюючого суб'єкта, необхідна система критеріїв, здатних адекватно відобразити специфіку цього об'єкта з урахуванням факторів, що впливають на нього в той чи інший період часу.

Світова практика виділяє безліч методик прогнозування стану платоспроможності та ймовірності банкрутства підприємств. Проте під час кризового стану на підприємстві значно відчувається потреба у методиці, яка б давала найбільш близьке до реальності відображення фінансового стану. Водночас спроба створення універсальної методики, яка б підійшла різним сферам економіки, є сумнівною, тому що на сьогодні існують

значні відмінності у балансових пропорціях однієї галузі від іншої, альтернатива вибору різних методів оцінки в бухгалтерському обліку також призводить до несівставленості показників навіть в межах однієї галузі.

Для розробки методики прогнозування ймовірності банкрутства промислових підприємств виникають проблеми щодо її інформаційної бази, оскільки вітчизняні підприємства у кожному випадку мають більше індивідуальних, специфічних рис, ніж спільних ознак, які б сформували в основу цієї методики.

Спроби створення єдиної універсальної методики вже були зроблені: запропоновано інтегральні показники для визначення рівня загрози банкрутства, які розраховуються як сума значень фінансових показників, помножених на їх коефіцієнт. Однак, якщо оптимальні значення показників для підприємств України напрацьовані, то коефіцієнти, на які вони множаться, можуть бути розраховані лише на основі емпіричного дослідження значної кількості підприємств як мінімум за п'ять років. При цьому умови господарювання в нашій країні останніми роками дуже змінювалися. Це, на наш погляд, створило перешкоди для правильного визначення відповідних коефіцієнтів. Розроблено також модель, засновану на порівнянні фактичних значень фінансових коефіцієнтів з максимально досягнутими у минулі періоди. Різноманіття методик визначення ймовірності банкрутства підприємств зумовлює необхідність у розробці найбільш оптимальної та ефективної методики прогнозування ймовірності банкрутства в умовах економіки України, що й підкреслює актуальність теми обраного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні питання діагностики ймовірності банкрутства підприємств досліджуються багатьма науковцями. Серед них доцільно виділити зарубіжних економістів Е. Альтмана, Т. Таффлера, Ж. Франсона, І. Романа, У. Бівера, Дж. Ротчайлд, а також російських і українських науковців: М.І. Баканова, С.В. Дибаль, О.В. Єфімову, С.Л. Жуковську, В.С. Ківачука, В.В. Ковальова, А.П. Ковальова, А.М. Ковальову, А.А. Козлова, І.Г. Кукукіна, С.П. Кушніренко, А.Б. Перфільєва, Т.А. Рудакову, Г.Ф. Тукіну, Я.А. Фоміна, М.А. Хайдарову, А.Д. Шеремета. Кожен із дослідників аналізує окремі коефіцієнти, що дозволяють здійснювати прогноз ймовірності банкрутства підприємства. Вважаємо, що на сьогодні серед такої чисельності показників неможливо виділити один, що буде найбільш оптимальним та доцільним під час аналізу ймовірності банкрутства в умовах господарювання України, саме тому це питання підкреслює актуальність обраної теми дослідження.

Метою нашого дослідження є розробка методики аналізу ймовірності банкрутства промислових підприємств, враховуючи тенденції розвитку економіки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз фінансових передумов неплатоспроможності та банкрутства підприємства слід проводити відповідно до Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” [3], Методики проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій [11], Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховуванням банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства [12].

Аналітиком на підприємстві, під час провадження справи про банкрутство виступає призначений господарським судом керуючий, що несе відповідальність за реалізацію

рекомендованих пропозицій стосовно проведення оздоровчих заходів, а якщо справа про банкрутство не відкрита, тоді цей аналіз на підприємстві можуть проводити працівники підприємства – фахівці з бухгалтерського обліку та економічного аналізу.

Враховуючи зарубіжний досвід, передбачити та попередити небажаний процес банкрутства може сучасна аналітична діагностика. Термін “діагноз” походить від грецького – *diagnosis* та означає розпізнання, визначення. Діагностика – це науковий метод пізнання дійсності, що базується на досвіді та знаннях про закономірності, яким ця дійсність підлягає [20]. Тобто діагностика є визначенням стану об’єкта, предмету, явища або процесу управління шляхом реалізації комплексу досліджуваних процедур.

Проведення економічного аналізу ймовірності припинення діяльності підприємства починається з пошуку та підбору необхідної інформації. Достовірність і повнота інформації впливає на якість результатів проведеного аналізу. Для ефективного проведення аналізу ймовірності банкрутства промислових підприємств необхідно використовувати значний обсяг даних, залучаючи всі можливі джерела та використовуючи для їх обробки методи статистики, математичного моделювання, фінансового аналізу, планування.

Ймовірність припинення діяльності підприємства – це одна із оціночних характеристик поточного фінансового стану досліджуваного підприємства. Проводячи аналіз ймовірності припинення діяльності підприємства щомісячно, керівництво може постійно підтримувати ймовірність банкрутства на низькому рівні. Оскільки ймовірність залежить від ряду показників, то для позитивного результату необхідно слідкувати не за будь-яким одним, а за декількома основними показниками одночасно.

Важливою проблемою в галузі діагностики ймовірності банкрутства підприємств є відсутність нормативних значень більшості аналітичних показників. Все це призводить до зниження достовірності результатів аналізу.

У сучасних умовах господарювання важко підібрати той чи інший показник або модель для визначення ймовірності банкрутства підприємства-боржника.

Представники “школи аналітиків, зайнятих діагностикою банкрутства компаній” (Distress Predictors School) в аналізі особливу увагу звертають на фінансову стійкість підприємства (стратегічний аспект), надаючи перевагу перспективному аналізу у порівнянні з ретроспективним. На їх думку, цінність бухгалтерської звітності визначається виключно її здатністю забезпечити передбачуваність можливого банкрутства. Перші спроби проведення аналізу діяльності фірм-банкрутів були зроблені в 30-ті роки А. Винокором і Реймондом Смітом; у найбільш завершеному вигляді методика та техніка прогнозування банкрутства висвітлені у роботах Е. Альтмана [19].

Прогнозування банкрутства як самостійна проблема виникла у передових країнах світу (в першу чергу в Сполучених Штатах Америки) відразу після закінчення другої світової війни. Цьому сприяло зростання кількості підприємств, що збанкрутували у зв'язку зі скороченням військових замовлень. У цей період виникло завдання апріорного визначення умов, що призводять підприємства до неплатоспроможності.

На початку це питання вирішувалося методом „спроб та помилок”, що призводило до суттєвих прорахунків. Перші серйозні спроби розробити ефективну методику прогнозування банкрутства відносяться до 1960-х рр. та пов'язані з розвитком комп'ютерної техніки.

Існуюча необхідність господарюючих суб'єктів України в оцінці свого фінансового стану, необхідність такої діагностики для контрагентів, необхідність оцінки кредитоспроможності позичальника, гарантів сприяли появі значної кількості методик, які більш чи менш успішно оцінюють фінансовий стан господарюючих суб'єктів.

Для того, щоб правильно оцінити стан об'єкта діагностики, необхідна система критеріїв, здатних адекватно відобразити

специфіку цього об'єкту з урахуванням факторів, що впливають на нього в той чи інший період часу.

Зазначені проблеми ще раз підкреслюють актуальність досліджуваної проблематики.

Висновки та пропозиції. Для визначення оцінки ймовірності загрози банкрутства промислових підприємств всі методики рекомендуємо умовно поділяти на дві групи: багатofакторні моделі прогнозування банкрутства та комплексні методики прогнозування стану платоспроможності підприємств і можливого їх банкрутства. Перші базуються на використанні багатofакторних функцій, побудованих за допомогою дискримінантного аналізу. Другі ж є комплексним аналізом фінансового стану підприємства за багатьма показниками.

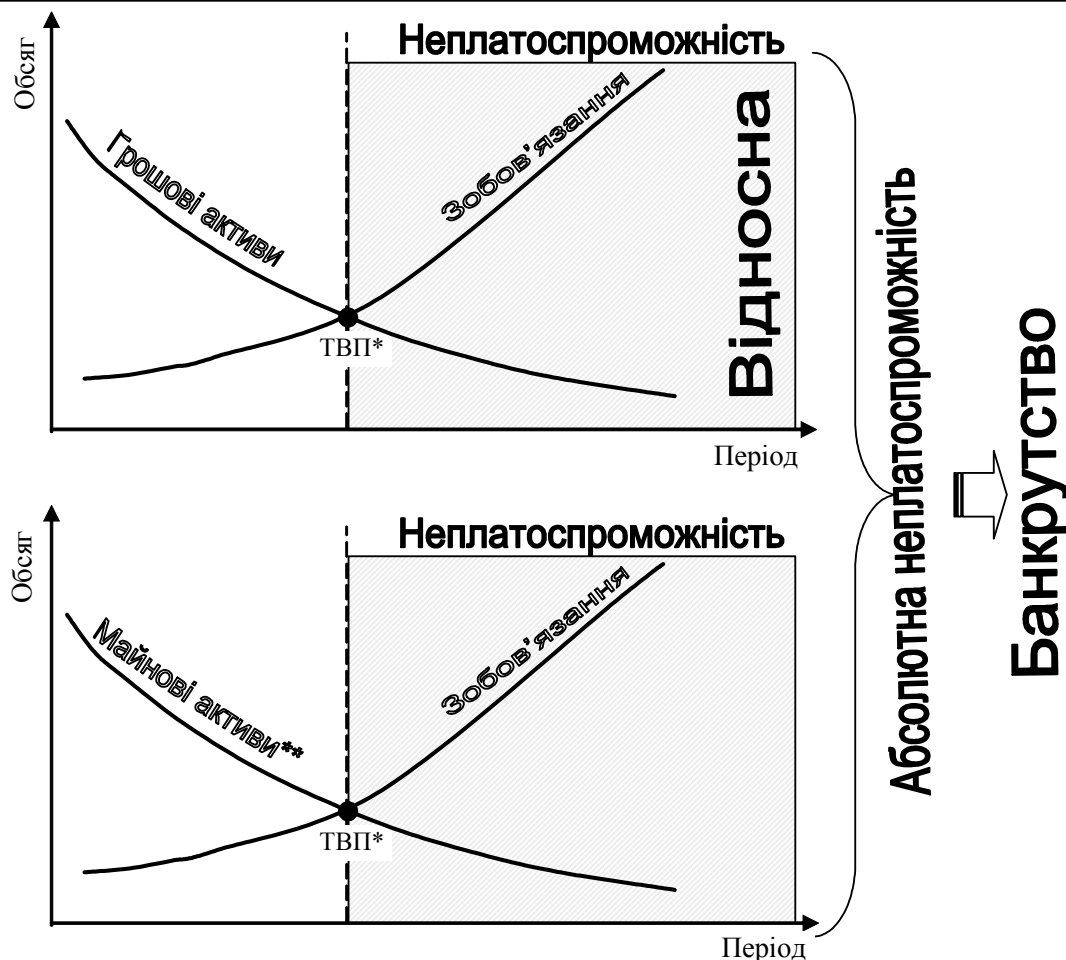
Ми згодні з підходом про різновиди неплатоспроможності В.А. Малиги, а саме виділенням касової (відносної) та балансової (абсолютної) неплатоспроможності [10].

Касова (відносна) неплатоспроможність зумовлена тимчасовою нестачею коштів на момент розрахунку з кредиторами внаслідок дебіторської заборгованості або з інших причин, не пов'язаних із негативною тенденцією балансу боржника.

Балансова (абсолютна) неплатоспроможність пов'язана із перевищенням зобов'язань над активами або ж їх рівністю.

Необхідно відмітити, що різниця між цими термінами має важливе практичне значення для встановлення моменту визнання боржника банкрутом.

Вважаємо, що відносна неплатоспроможність боржника не означає його банкрутство, передбачаючи можливість відновлення його платоспроможності. Момент визнання боржника банкрутом повинен знаходитися у прямій залежності від моменту встановлення абсолютної неплатоспроможності суб'єкта господарювання (див. рис. 1).

*ТВП – точка втрати платоспроможності

** за вирахуванням активів, які не підлягають реалізації

Рис. 1. Взаємозв'язок між неплатоспроможністю і банкрутством

Для більш правильного визначення взаємозв'язку між неплатоспроможністю і банкрутством нами було виділено окремо грошові та майнові активи. Під майновими активами пропонуємо розуміти майнові права за вирахуванням грошових коштів, інших грошових документів, еквівалентів грошових коштів та активів, які важко реалізуються.

Отже, із зменшенням розміру активів і збільшенням зобов'язань підприємство з часом втрачає платоспроможність.

Якщо ж на підприємстві не буде вжито жодних заходів щодо відновлення його платоспроможності, то підприємство досягає точки втрати платоспроможності. У результаті дослідження доведено, що юридична особа, яка є неплатоспроможною, не завжди є банкрутом. Банкрутство настає лише при досягненні абсолютної неплатоспроможності, яка можлива у випадку

недостатності грошових і майнових активів з метою погашення зобов'язань.

Нами запропоновано методику проведення аналізу фінансового стану підприємства в ході припинення його діяльності із розкриттям аналітичних процедур (див. рис. 2).

Обов'язковість оцінки фінансового стану підприємства-боржника, що направлений на попередження банкрутства зумовлена під час досудової санації рішенням власника. Особлива відповідальність покладається на власників (засновників) підприємства: вони зобов'язані застосовувати своєчасні заходи щодо попередження банкрутства, які повинні бути вжиті до моменту подання заяви про банкрутство до господарського суду. Вони мають бути спрямовані на покращання фінансового стану підприємства-боржника.

Рис. 2. Аналітичні процедури під час провадження справи про банкрутство

Підтвердження неспроможності боржника задовольнити вимоги кредиторів та судові витрати у повному обсязі пропонуємо проводити після оголошення справи про банкрутство. Ці дії важливі як у випадку обов'язкового подання заяви [3, ст. 8], так і за ініціативного подання заяви. Передбачається розрахунок прихованих та умовних зобов'язань боржника, а також оцінка активів за ліквідною вартістю на дату аналізу. Судові витрати повинні бути враховані за середніми показниками витрат аналогічних справ. Особливістю даного

аналізу є вузька спрямованість та відсутність проміжних варіантів.

Оцінка фінансового стану та платоспроможності боржника після оголошення справи про банкрутство проводиться після того, як тимчасовий управляючий впевнився, що майна підприємства-боржника достатньо для покриття витрат за судовими витратами та витрат на виплату винагороди управляючому. На цьому етапі визначальними завданнями є: виявлення ознак фіктивного та передбачуваного банкрутства; неможливість

відновлення платоспроможності підприємства-боржника; наявність систематичного, стійкого факту перевищення сум заборгованості над вартістю майна.

Потреба аналітичних процедур у вигляді експертизи фінансово-господарської діяльності боржника досить часто виникає під час проведення банкрутства підприємства. Причини цього полягають у недоліках ведення бухгалтерського обліку, наявності претензій кредиторів, які не мають повного документального підтвердження для прийняття рішень управляючим або судом.

Визначення фіктивного банкрутства, передбачуваного банкрутства, укриття банкрутства або зриву відшкодування збитків кредиторю повинно дати можливість зробити вибір того, хто буде нести відповідальність перед Законом за ситуацію банкрутства – підприємство-боржник за фактичного банкрутства за об'єктивними причинами чи фізичні або зовнішні юридичні особи, що призвели підприємство до банкрутства. Окремо виділяється ситуація, коли підтверджується факт відсутності банкрутства (фіктивне банкрутство).

Оцінка та інвентаризація майна підприємства-боржника – це визначальний

момент у процедурі банкрутства. Достатність майна виключає банкрутство. Необхідно мати на увазі, що наявність майна ще не підтверджує, що його вартість відповідає бухгалтерським даним. Для визначення ліквідної вартості майна підприємства боржника необхідна його оцінка.

У випадку, коли суд приймає рішення щодо проведення санації, слід скласти проект санації, який включає в себе цілий ряд розрахункових, аналітичних та організаційних процедур. В ході виконання Плану санації управляючий відповідно до рішення суду регулярно (зазвичай щоквартально) інформує суд, кредиторів, інших зацікавлених осіб про отримані результати.

Аналізу підприємства-боржника, враховуючи його місце під час процедури припинення діяльності підприємства, відповідає алгоритм, що повторюється на різних стадіях банкрутства. Це дозволяє використовувати методику аналізу для виконання різних аналітичних процедур. Аналітичні процедури стосовно підприємства-боржника залежать від етапу проведення банкрутства цієї юридичної особи (табл. 1).

Таблиця 1. Види аналізу залежно від аналітичних процедур під час провадження справи про банкрутство

Аналітичні процедури	Вид аналізу									
	Аналіз фінансового стану					Аналіз фінансових результатів				
	Аналіз активів і пасивів	Аналіз ліквідності та платоспроможності	Аналіз руху грошових коштів	Аналіз фінансової стійкості	Аналіз ділової активності	Аналіз рівня, динаміки, структури та якості фінансових результатів	Аналіз фінансових результатів від різних видів діяльності	Оцінка рентабельності	Аналіз взаємозв'язку "витрати-обсяг-прибуток"	Аналіз формування, розподілу та використання чистого прибутку
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Оцінка фінансового стану боржника, спрямована на попередження банкрутства	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+
Підтвердження неспроможності боржника покрити вимоги кредиторів та судові витрати	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Оцінка фінансового стану та платоспроможності боржника після оголошення справи про банкрутство	+	+	+	+	+	-	-	+	-	-
Встановлення достатності розміру майна для покриття судових витрат та витрат на оплату винагороди управляючому	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-
Визначення ознак прихованого та фіктивного банкрутства	-	+	-	-	+	-	-	+	+	-
Розробка проекту плану санації	+	+		+	+	+	-	+	+	-

В табл. 1 наведено лише ті аналітичні процедури, для проведення яких слід використовувати різні види економічного аналізу.

Загальний висновок про якість фінансового стану підприємства слід робити на основі аналізу відповідності кожного з показників, які включені в спеціально підібрану систему, їх граничним значенням.

На базі комплексного аналізу фінансового стану можна зробити попередні висновки щодо причин кризового стану підприємства та напрям виведення його з кризи. Наступним етапом управління неплатоспроможними підприємствами є стабілізація фінансового стану підприємства.

Перспективи подальших досліджень. Фінансовий стан неплатоспроможних підприємств стабілізується за умови проведення різних оздоровчих заходів (санація, реорганізація, мирова угода тощо). Проте, необхідно аналізувати можливість та доцільність проведення тих чи інших заходів на конкретному підприємстві. Саме тому подальші дослідження будуть присвячені методиці аналізу можливостей відновлення платоспроможності підприємства.

Список використаної літератури:

1. Дыбаль С.В. Финансовый анализ: Теория и практика: Учеб. пособие. – СПб.: Бизнес-пресса, 2004. – 300 с.
2. Жуковская С.Л. Финансовый анализ предприятия, находящегося в состоянии кризиса: Учеб. пособие. – Пермь, 2003 – 30 с.
3. Закон України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання

його банкрутом” від 14.05.92р. №2343-11, зі змінами та доповненнями.

4. Кивачук В.С. Оздоровление предприятия: экономический анализ / В.С. Кивачук. – М.: Изд.-во деловой и уч. лит.; Мн.: Алмалфея, 2002. – 384 с.

5. Ковалев А.П. Диагностика банкротства. – М.: Финстатинформ, 1999. – 250 с.

6. Ковалев В.В. Анализ финансового состояния и прогнозирование банкротства. – СПб.: Аудит. компания "Аудит Ажур", 1994 – 192 с.

7. Козлов А.А. Экономический анализ основных направлений предупреждения банкротства предприятий / Под. ред. Козлова А.А. – М.: Паимс, 2000 – 81 с.

8. Кукукина И.Г., Астраханцева И.А. Учет и анализ банкротств : Учеб. пособие / Под. ред. И.Г. Кукукиной. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 312 с.

9. Кушиниренко С.П. Методические рекомендации по противодействию криминальным банкротствам. – СПб.: С.-Петербург. юрид. ин-т Генер. прокуратуры Рос. Федерации, 2002 – 107 с.

10. Малига В.А. Правове забезпечення санації та мінімізації негативних наслідків банкрутства: Дис. к. ю.н: 12.00.04. – Донецьк, 1999. – 185 с.

11. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій, затверджена наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 27 червня 1997 р. N 81, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 5 серпня 1997 р. за N 288/2092.

12. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджені наказом Міністерства економіки України №10 від 17.01.2001 р.
13. *Перфильев А.Б.* Основные методики оценки финансового состояния российских предприятий и прогнозирование возможного банкротства по данным бухгалтерской отчетности: Учеб. пособие. – Ярославль: ЯрИПК, 2002 – 107 с.
14. *Рудакова Т.А.* Анализ и оценка платежеспособности организаций в процедуре банкротства : Дис. к.э.н.: 08.00.12. – Новосибирск, 2002 – 256 с.
15. *Тукина Г.Ф.* Прогнозирование вероятности банкротства предприятий с учётом отраслевых и региональных особенностей / Под. ред. Г.Ф. Тукиной. – Новочеркасск: Юж.-Рос. гос. техн. ун-т (Новочеркас. политехн. ин-т), 2001 – 80 с.
16. *Фомин Я.А.* Диагностика кризисного состояния предприятия: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 349 с.
17. *Хайдарова М.А.* Показатели прогнозирования неплатежеспособности (банкротства) в коммерческих организациях / Под. ред. М. А. Хайдаровой. – М.: МАКС Пресс, 2002 – 23 с.
18. *Шеремет А.Д.* Комплексный экономический анализ деятельности предприятия (вопросы методологии). – М., “Экономика”, 1974. – 207 с.
19. *Altman E.I.* Financial Ratios. Discriminant Analysis, and the Prediction of Corporate Bankruptcy.//Journal of Finance, September 1968.
20. *L. Bednarski, R. Borowiecki, J. Duraj, E. Kurtys, T. Waśniewski, B. Wersty* Analiza ekonomiczna przedsiębiorstwa. – Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, 2001. – 448 s.

ГЛУЩУК Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку і контролю Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

– бухгалтерський облік і аналіз операцій з припинення діяльності підприємства та відновлення його платоспроможності